

УДК 378.147
ББК 74.58
Ф 79

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Анжеліка Попович** доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;
- Валентина Розгон** кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

*Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Миколаївського національного університету імені
В. О. Сухомлинського (протокол № 8 від 28 листопада 2022 р.)*

- Ф 79 **Формування предметних компетентностей учнів на концептуальних засадах Нової української школи (засобами уроків української мови і літератури) : монографія / Л. Рускуліс, А. Гурдуз, С. Каленюк, І. Корніснко, І. Родіонова, А. Ситченко, Н. Шеремета, О. Мхитарян, В. Механцева. – Миколаїв : СПД Румянцева, 2022. – 144 с.**

ISBN 978-617-729-101-4

У монографії схарактеризовано прерогативні засади компетентного підходу до навчання української мови та літератури; з'ясовано феномен «предметна компетентність»; досліджено інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання; проаналізовано особливості вивчення питань діалектології та формування лексичної компетентності; визначено специфіку вивчення міфопоетики (на прикладі романів Олени Печорної); зацентовано увагу на специфіці впровадження проєктного та структурованого навчання; наголошено на магістральній ролі патріотичного виховання сучасної молоді; висвітлено проблеми формування читачької компетентності здобувачів освіти.

Для дослідників-методистів, науковців, викладачів ЗВО, здобувачів освіти, учителів української мови.

УДК 378.147
ББК 74.58

- ISBN 978-617-729-101-4 © Рускуліс Л., Гурдуз А., Каленюк С., Корніснко І., Родіонова І., Ситченко А., Шеремета Н., Мхитарян О., Механцева В., 2022
© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	4
<i>Лілія Рускуліс</i> Предметна компетентність у системі компетентнісного підходу до навчання української мови і літератури	6
<i>Лілія Рускуліс, Андрій Гурдуз, Інна Родіонова</i> Упровадження веб-квестів на уроках української мови і літератури (на матеріалах сучасної української літератури)	15
<i>Світлана Каленюк, Наталія Шеремета</i> Говори і мовно-мовленнєва компетенції учнів: суть кореляції та перспективи	34
<i>Світлана Каленюк, Наталія Шеремета</i> Мовна та мисленнєва креативність як один із результатів вивчення ділового мовлення	47
<i>Андрій Гурдуз</i> Вивчення міфопоетики романів Олени Печорної	52
<i>Ірина Корніснко</i> Компетентнісна спрямованість проєктного навчання мови	84
<i>Анатолій Ситченко, Ірина Корніснко</i> Структуроване навчання як діяльнісний чинник якості мовно-літературної освіти	92
<i>Анатолій Ситченко, Ірина Корніснко</i> Патріотичне виховання молоді як наукова проблема. <i>Ольга Мхитарян, Інна Родіонова</i>	101
Формування читачької компетентності майбутніх словесників у контексті технологізованого навчання (на прикладі аналізу поезії м. Драй-Хмари)	109
<i>Лілія Рускуліс, Віталіна Механцева</i> Формування лексичної компетентності учнів 10-11 класів (профільний рівень)	133

школи, реально оцінювати вплив місцевих говірок на рівень мовленнєвої компетентності школярів, системно планувати відповідний навчально-тренувальний матеріал з української мови для послідовного здійснення практичної реалізації зв'язку вивчення діалектної лексики з різними розділами української мови.

Лінгвоцид щодо української мови має довгу історію, сторінки якої рясніють підступом, погордою, нахабством, лицемірством поневолювачів та щедро політі сльозами і кров'ю їхньої жертви – нашого народу. Тому кожен із нас повинен пам'ятати, що боротьба за українську мову, культуру, духовність – це боротьба за Українську державу. Утвердивши в Україні українську мову, національну культуру і духовність, ми збережемо Україну як європейську державу, підніmemo в кожного українця дух національної самосвідомості, громадянської гідності, переконання україноцентризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Каршловська Є. Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя. *Проблеми української термінології*. Вісник Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2004, № 503 С. 3-8.
2. Никончук М. В. Матеріали до Лексичного атласу української мови: Правобережне Полісся. К.: Наукова думка, 1978. 314 с.
3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови для 5–12 класів. / За ред. Д. С. Наливайка. Кер. колективу Ю. І. Ковбасенко. К.– Ірпінь: Перун, 2005. 176 с.
4. Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола. Сборник. / Вступительная статья и комментарии М. Б. Смолина. Оформление М. Ю. Зайцева. М.: Москва, 1998. 432 с.
5. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / Упоряд.: Л. Масенко та ін. К.: Вид. дім «Кисво-Могилянська акад.», 2005. 339 с.

**СВІТЛАНА КАЛЕНЮК
НАТАЛІЯ ШЕРЕМЕТА**

МОВНА ТА МИСЛЕННЄВА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИВЧЕННЯ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Інтеграція України до світової спільноти та реформування системи освіти зумовлюють посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетентності старшокласників. Комунікативна компетентність перебуває на найвищому щаблі в ієрархії типів компетентностей людини, тому основною метою мовного навчання є формування комунікативної компетентності як здатності користуватися мовою залежно від ситуації [1, 126].

Проблеми, пов'язані з опануванням ділового мовлення, неодноразово були у полі зору українських мовознавців (Н. Бабич, З. Мацюк, Н. Станкевич, А. Токарська, Р. Кацавець, О. Семенов, О. Сербенська, Т. Симоненко, І. Хоменко й ін.), культуру спілкування та комунікації досліджували Ф. Бацевич, А. Коваль, Л. Мацько, Л. Кравець, Я. Радевич-Винницький, Г. Сагач та ін.

Відповідно до вимог докорінної перебудови базової середньої освіти, навчальну діяльність здобувачів освіти необхідно організувати так, щоб сформувати у них позитивне ставлення до навчання, готовність до постійного поповнення знань, розвивати творче мислення, виробляти потяг до самоосвіти та саморегуляції. Українська мова як навчальний предмет в школі повинен забезпечувати школярів достатнім рівнем знань, необхідним для відродження національної ідентифікації та пробудження могутнього потенціалу національної самосвідомості.

Креативність і творчий потенціал сукупно об'єднують усі здібності та інші риси, котрі сприяють успішному творчому мисленню. Воно ж, у свою чергу, визначається, за Джой Пол Гілфордом [2], дивергентним типом розумових операцій. Американський психолог, дослідник структури інтелекту переконував, що дивергентне, тобто одночасно різноаспектне мислення є «серцевиною», «ядром» креативності як загальної творчої здібності. Можливість варіювати між різними шляхами вирішення проблеми призводить до несподіваних, більш результативних висновків (на відміну від конвергентного мислення, коли людина знаходить єдиний розв'язок, а потім припиняє процес пошуку).

Для удосконалення мовленнєво-мовного творчого навчання учнів ми активізуємо основні параметри креативності – оригінальність (адаптаційна гнучкість), продуктивність, гнучкість у продукуванні думок та ідей, здатність до виявлення і формулювання різноманітних ідей у складних та нерегламентованих ситуаціях, здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі, уміння розв'язувати проблеми реалізацією відповідних аналітико-синтетичних операцій [3]). Для цього залучаємо такі форми роботи.

Виконання творчих завдань. Поглиблюють і розширюють знання учнів, активізують їхню пізнавальну діяльність завдання творчого характеру. Пропонуємо написати есе на одну з тем: «*Депресія – хвороба чи мода?*», «*Найскладніше – це творіння самого себе*», «*Мораль – це вічна спроба примирення наших особистих потреб (І.-В. Гете)*», «*Чому русини стали українцями?*». Цікавим творчим завданням, що продукує ораторське мистецтво, є виголошення заздалегідь підготовленого виступу для мітингу, зборів, свята на теми: «*Патріотизм – це розумний націоналізм*», «*Моя Україна у XXI столітті*», «*Час – не наша власність*», «*Національна ідея – сенс життя нації*».

Для активізації механізмів креативного мислення старшокласників на основі активних методів навчання (методи генерування ідей («Мозковий штурм», «Карта пам'яті» тощо) створюємо креативне освітнє середовище. Щоб уникнути емоційного напруження, пов'язаного з високим рівнем реактивної тривожності та боязню невдачі, створюємо атмосферу довіри, відкритості, спонукаємо здобувачів освіти толерантно обговорювати суперечливі питання, поцінювати різноманітні способи мислення, наприклад, під час полеміки на тему «*Коли настане час для «мовного питання?»*».

Упровадження розвивальних творчих ігор. Методика проведення уроків базується на проблемних, евристичних, ігрових та інших продуктивних формах навчання, які активізують пізнавальні інтереси, реалізують евристичні здібності, їхню емоційну, творчу активність, самостійність мислення, здатність сприймати, інтерпретувати й продукувати фахові тексти. Так, з учнями профільних класів економічного спрямування доречним буде проведення круглого столу-перемовин із тем «*Євроінтеграційні процеси і Україна*» або «*Українська мова в контексті євроінтеграції: виклики і відповіді*».

Проблемний підхід. Зміст завдань для виконання забезпечує високий рівень мотивації, якщо є цікавим для учнів, відповідає їхнім бажанням і можливостям. Таким, до прикладу, буде для мовно-стилістичний аналіз і редагування наукового тексту: «*Роль особистості в історії*», «*Мистецтво спілкування як основний елемент виховного процесу*», «*Роль батьків у розвитку дитини й помилки сімейного виховання*».

Розвитку креативності сприятиме і підготовка доповідей та проведення наукової міні-конференції на одну з тем: «*Соціальне мікросередовище як фактор формування особистості*», «*Кримінальна субкультура у процесі*

соціалізації молоді» та ін.

Використання технічних засобів навчання.

Використання в роботі актуального матеріалу, залучення до процесу пізнання різних аудіовізуальних засобів, схем, що стимулюють класну й позакласну роботу, дозволяють розвивати й підтримувати внутрішню мотивацію вивчення української мови. Прикладом може бути підготовка презентації з теми «Публічний виступ як важливий засіб комунікації переконання» або презентація розважального характеру «Як стати душею товариства?».

Індивідуальний підхід. Належні умови для самореалізації учня як особистості, що дозволяють йому самому визначати додаткові навчальні завдання, спонукають до подальшої систематичної роботи, створюють такі завдання: 1. Доведіть на конкретних прикладах, що нинішні мовознавчі змагання є джерелом самовизначення сьогочасних українців. Прокоментуйте ваше ставлення до них. 2. Змодельуйте ваше бачення мовної політики в Україні як взірця для інших держав.

Індивідуальність виявляється й у ситуативно-рольових іграх, що проводяться без попередньої підготовки. Розподіл ролей відбувається з урахуванням індивідуальних можливостей і особливостей кожного учня. Наприклад, об'єднавшись у групи з 2-3 осіб, старшокласники моделюють ділову бесіду на тему «Мовне питання в Україні – це питання її незалежності».

Самостійна робота. Цікавою та результативною формою індивідуальної роботи є самостійна робота учнів з оригінальними джерелами інформації (газетними та науковими статтями, законами України). Підсумком такої роботи є реферативні доповіді. Наприклад, 1. Заналізуйте сучасний стан українського театру, радіо- та телебачення і конкретними прикладами доведіть, чи залишаються вони джерелами збереження української національної мови.

2. Прокоментуйте дієвість законодавчих актів, що забезпечують функціонування української мови у суспільному житті країни та поясніть, чому мовне питання використовується в Україні для розпалювання політичних і міжнаціональних пристрастей.

Самостійне опрацювання академічних і прикладних граматик, різнотипних словників, правописних довідників, творче виконання індивідуально-дослідних завдань стане першою спробою орієнтації учня на поглиблене вивчення української мови, допоможе не лише глибше опанувати теоретичні знання, а й, формуючи загальномовну ерудицію, розширить можливості мовопізнання й мовокористування. І, зрештою, сприятиме гармонійному узгодженню складників ланцюжка взаємопов'язаних сутностей: материнська мова – державна мова – професійна мова – національна самоідентифікація.

Отже, мовленнєво-мовна творча компетентність особистості, за концепцією креативності як універсальної творчої здібності, це не лише здатність до самоаналізу та самоконтролю, а й уміння з великої кількості виокремлених за допомогою аналізу і синтезу ідей скористатися найоптимальнішою для конкретної ситуації спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підруч. ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Гилфорд Д. Три сторони інтелекта. *Психологія мислення* / [под. ред. А. М. Матюшкина]. М.: Прогресс, 1965. С. 433–456.
3. Психологія: підруч. для гуман. вузів / [за ред. В. Н. Дружиніна]. Харків–Мінськ, 2001.
4. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підруч. 4-те вид., виправ. і доповнен. К.: АЛерта. 2014. 696 с.
5. Шеремета Н. П. Українська мова за професійним спрямуванням: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2016. 152 с.